

УДК 634.75

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЯГІДНИЦТВА В ПІВДЕННОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ

*М.О.Самойленко, доктор сільськогосподарських наук
Миколаївський державний аграрний університет*

В Україні в середині минулого століття розвитку плодівництва приділялася значна увага. До 1991 р. галузь розвивалася на інтенсивній основі, планомірно нарощуючи обсяги виробництва. Щорічні валові збори плодів і ягід складали 2,6-2,9 млн.т. У відносно сприятливі роки, такі як 1985 р., 1986 р., сумарна врожайність досягала 3,4 і 3,3 млн. т відповідно [3]. Основними виробниками плодово-ягідної продукції були господарства приватного сектора, що вирощували в 1986-1990 р. — 55%, у 1991-1995 р. — 73%, а в 1997 р. — 76% загального виробництва.

Значна питома вага в структурі багаторічних насаджень приділялася зернятковим і кісточковим культурам. Ягоди, у порівнянні з фруктами, користуються меншою популярністю, що і позначається на їх поширенні [1, 5]. Тому ягідні культури вирощують більшою мірою в господарствах населення, що, безсумнівно, визначається великою трудомісткістю і малою здатністю до перевезення на велику відстань у звичайних умовах (табл. 1).

Ягідники, традиційно представлені невеликим числом порід і сортів, у різні роки займали 1,7...4,8% від загальної площі багаторічних насаджень. Значну питому вагу відводили суниці (37,6%), малині (25,3%), смородині чорній і порічкам червоним (23,5%). До дійсного часу в Україні не вдалося інтродуціювати і впровадити у виробництво нові перспективні ягідні культури, які достатньою мірою могли б конкурувати із широким спектром пропонованої плодово-овочевої продукції в літньо-осінній період. Актинідія, аронія, ожина,

калина, кизил, жимолость, лимонник найчастіше мають лікарське, декоративне чи естетичне значення й у доступному для огляду майбутньому так і залишаться в розряді малопоширених культур.

В останнє десятиліття ХХ с. намітилися тенденції до зниження площ, які займають багаторічні плодові насадження, що позначилося на валовому виробництві всіх груп плодових і ягідних культур. Не можна не відзначити політичні й економічні події в країні, які призвели до занепаду раніше рентабельної і високоприбуткової галузі. За три десятиліття площа під багаторічними культурами в Україні скоротилася в 2,7 рази, особливо в суспільному секторі господарювання [4]. У 1991-1999 р. середній рівень виробництва плодів і ягід склав тільки 1,9 млн. т, основними виробниками плодово-ягідної продукції стали приватні підсобні господарства.

Таблиця 1

Динаміка площ плодових і ягідних насаджень в Україні

Показники	Види насаджень		
	усього, тис.га	у тому числі ягідники	
		тис. га	%
1970 р.			
Усі категорії господарств	1225,6	21,2	1,7
у т.ч.			
суспільні господарства	701,7	9	1,3
господарства населення	523,9	12,2	2,3
1984 р.			
Усі категорії господарств	933,3	31,2	3,4
у т.ч.			
суспільні господарства	526,3	11,9	2,2
господарства населення	407	19,3	4,8
1998 р.			
Усі категорії господарств	455,8	21,8	4,8
у т.ч.			
суспільні господарства	311,9	5,3	1,7
господарства населення	143,9	16,5	11,5

У 1997 р. в Україні з урахуванням імпорتنих надходжень рівень споживання на одну людину плодів, ягід і винограду різко знизився і склав 39,5 кг, що значно менше науково обґрунтованої

мінімальної фізіологічної норми (61,5 кг). Тоді як щорічне споживання плодів, ягід і винограду складає в Австрії 161 кг, Нідерландах — 155 кг, США — 150 кг, Італії — 146 кг, ФРН — 122 кг.

У південному регіоні України є всі необхідні умови для ведення високоефективного садівництва [2, 3]. На початку 90-х років минулого століття тут було сконцентровано 250 тис. га садів і вироблялося більш 800 тис.т. плодово-ягідної продукції. На частку господарств суспільного сектора доводилося 106 тис. га, валовий збір становив 532 тис. т, що складає 42% і 66% відповідно. У Південному Степу в 1984 р. плодіві культури вирощували на площі 85,9 тис. га, це становить 9,5% від площі всіх багаторічних насаджень в Україні. Відповідно до останнього перепису (1998 р.) площа плодкових культур у всіх категоріях господарств істотно скоротилася і дорівнює 50,9 тис. га.

З об'єктивних і суб'єктивних причин ягідництво в Північному Причорномор'ї одержало дуже обмежене поширення. Як додаткова підгалузь плодівництва вона зосереджена головним чином у господарствах населення. В останні роки розвитку товарного ягідництва в регіоні починають приділяти деяку увагу. Утішно відзначити, не дивлячись на те, що в Україні за порівнюваний період площа, яку займають ягідні культури, скоротилася на 14,3%, у Причорноморському регіоні вона зросла на 11,1% і склала 1148 га.

Специфічні особливості ягідних культур (відносно погана транспортабельність, обмежений період збереження продукції при звичайних умовах, багаторазовість збирання врожаю, трудомісткість) практично виключили їх вирощування в суспільному секторі виробництва. Ягідники розташовані головним чином на присадибних і садових ділянках. На суспільний сектор припадає тільки 13,1% від загальної площі ягідних насаджень. В той же час з'являються фермерські господарства, що у невеликих обсягах починають вже вирощувати ягідні культури (табл. 2). Звичайно, площа 6,1 га, займана ягідниками у фермерських господарствах Південного Степу, дуже незначна. Але з урахуванням географічного розташування регіону відкривається величезна перспектива для їхнього втілення у виробництво.

Таблиця 2

Структура площ ягідних насаджень в Південному Степу України, 1998 р.

Показники	Усього,		у тому числі господарства		
	га	%	суспільний сектор	приватний сектор	
				фермерські	інші
УКРАЇНА					
Ягідники, усього	21920,5	100	5366,9	33,7	16519,9
У т.ч.					
Аронія	1573,1	7,2	1482,6	0,3	90,2
Суниця	8247	37,6	661,8	13,3	7571,9
Аґрус	1015,8	4,6	31,7	0,3	983,8
Малина	5536,4	25,3	690,5	7	4838,9
Обліпіха	259,6	1,2	87,4	0	172,2
Смородина чорна	5159,0*	23,5	2172,2*	9	2788,0*
Порічки червоні	-	-	189,8	0	-
Інші	129,6	0,6	50,9	3,8	74,9
ПІВДЕННИЙ СТЕП					
Ягідники, усього	1148,5	100	186	6,1	956,4
У т.ч.					
Аронія	18,8	1,6	15,1	-	3,7
Суниця	380,3	33,1	5,5	1,3	373,5
Аґрус	70,8	6,2	7,4	-	63,4
Малина	334,1	29,1	8,8	0,8	324,5
Обліпіха	59,9	5,2	43	-	16,9
Смородина чорна	272,9*	23,8	105,7*	0,5	166,7*
Порічки червоні	-	-	2,3	-	-
Інші	11,7	1	0,5	3,5	7,7

*- смородина чорна і порічки червоні

Найбільше поширення одержала смородина чорна. Очевидно, що істотну роль у виробництві культури грає її трудомісткість, у першу чергу зв'язана з її збиранням. Наявність ягідозбиральних машин в господарствах значною мірою скорочує витрати праці на організацію досить складної технологічної операції, й у той же час дозволяє істотно розширити товарні площі, які займає культура. Малину і суницю ананасну, у яких збирання врожаю проводять вручну і до того ж вони менш транспортабельні культури, вирощують на значно менших площах.

У суб'єктах регіону, незважаючи на те, що площа областей приблизно однакова, ягідники мають різне поширення. Найбільшу площу ягідні культури займають в Одеській обл., найменшу – у Миколаївській обл. Перевагу віддають суніці, на частку якої припадає 33,1% площ, яку займають ягідники. Значну питому вагу в структурі насаджень займають також малина, чорна смородина і порічки червоні (табл. 3).

Більше всього ягідні культури вирощують на присадибних і садових ділянках. У Херсонській обл. суспільний сектор представлений тільки обліпихою і порічками червоними. У Миколаївській обл., головним чином, вирощується смородина чорна та аронія. Інші ж культури займають площу, що не перевищує 3,0 га. В Одеській обл. найбільша питома вага у смородини чорної, котра займає 78,9% від усіх площ ягідних культур суспільного сектора господарювання. Перспектива збільшення виробництва ягідних культур значною мірою залежить від розвинутої інфраструктури розсадництва, що забезпечує господарства незалежно від форми власності якісним посадковим матеріалом районованих сортів в оптимальний термін висадки плодоносячих насаджень.

Очевидно і те, що наявний у країні розсадницький потенціал господарств не здатний задовольнити ні в сортовому, ні у видовому складі запити підприємців. Незаперечним резервом збільшення виробництва ягідних культур є висадка товарних насаджень чистосортним посадковим матеріалом високих фітосанітарних категорій. На жаль, варто констатувати, що в Південному Степу практично відсутнє розсадництво, а в Україні посадковий матеріал ягідних культур вирощується тільки 5 видів, до того ж обмеженого числа сортів.

Представляється необхідність з урахуванням ринкових умов, що складаються в теперешній час, продовжити дослідницьку роботу в регіоні по розробці й удосконалюванню нових технологій і складових її елементів, що дозволить зробити виробництво ягідних культур високоприбутковим і рентабельним.

Таблиця 3

Розміщення ягідних насаджень у суб'єктах Південного Степу України, 1998 р.

Показники	Усього,		у тому числі господарства		
	га	%	суспільний сектор	приватний сектор	
				фермерські	інші
ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ					
Ягідники, усього	572,2	100	85,2	4,5	482,5
у т.ч.					
Аронія	1,5	0,3	1	-	0,5
Суниця	214,1	37,4	3	0,1	211
Аґрус	34,9	6,1	5	-	29,9
Малина	162,7	28,4	6	0,5	156,2
Обліпіха	4,4	0,8	1	-	3,4
Смородина чорна	150,4*	26,3	67,2*	0,4	80,8*
Порічки червоні	-	-	2	-	-
Інші	4,2	0,7	-	3,5	0,7
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ					
Ягідники, усього	186,4	100	50,7	0,4	135,3
у т.ч.					
Аронія	14,4	7,7	14	-	0,4
Суниця	52,7	28,3	2,5	0,1	50,1
Аґрус	13,6	7,3	2,4	-	11,2
Малина	51,9	27,8	2,8	0,2	48,9
Обліпіха	3,5	1,9	-	-	3,5
Смородина чорна	48,6*	26,1	28,5*	0,1	20,0*
Порічки червоні	-	-	0,3	-	-
Інші	1,7	0,9	0,5	-	1,2
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ					
Ягідники, усього	389,9	100	50,1	1,2	338,6
у т.ч.					
Аронія	2,9	0,7	0,1	-	2,8
Суниця	113,5	29,1	-	1,1	112,4
Аґрус	22,3	5,7	-	-	22,3
Малина	119,5	30,7	-	0,1	119,4
Обліпіха	52	13,3	42	-	10
Смородина чорна	73,9*	19	8	-	65,9*
Порічки червоні	-	-	-	-	-
Інші	5,8	1,5	-	-	5,8

* - смородина чорна і порічки червоні

ЛІТЕРАТУРА

1. Итоги переписи плодово-ягодных насаждений и виноградников в 1984 году. Том 1. Центральное статистическое управление Украинской ССР. - К., 1985. - 407 с.
2. Каталог сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2004 році (плодово-ягідні культури, виноград). - К., 2004. - 30 с.
3. Маркина Т.Г. Конкурентноспособность продукции садоводства в южном регионе Украины. - Новые сорта и технологии возделывания плодовых и ягодных культур для садов интенсивного типа. /Тезисы докладов и выступлений международной научно-методической конференции/. - Орел, 18-21 июля 2000 г. С. 18...21.
4. Рульев В.А. Садоводство Украины, состояние и меры стабилизации. // Садоводство и виноградарство. - 2001.- №4. -С.10-13.
5. Садівництво, виноградарство та хмелярство в Україні /Статистичний збірник. - К., 1999.- С. 3-207.